

ПОРІВНЯННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 118—121

Розглядаються питання визначення поняття натовпу в Україні та в зарубіжних країнах та способів діяльності поліції зарубіжних країн і міліції України щодо контролю над натовпом.

Розвиток подій у нашій країні показує, що цілий ряд політиків намагається вирішувати свої питання за допомогою масових заходів: демонстрацій, пікетів, мітингів, політичних страйків та ін. Звичайно, всі ці масові заходи чітко сплановані, організовані, продумані, навіть проплачені — або всі учасники, або керівники, і тому організація таких заходів має чітко визначену мету і їх можна прогнозувати. Разом з тим, інколи такі заходи виникають стихійно, тоді результати їх дій та впливу не завжди є прогнозованими. До непрогнозованих масових заходів можна віднести спортивні змагання, особливо футбольні матчі, та ряд інших.

У всіх випадках представники державних структур мають здійснювати контроль за масовими заходами, забезпечувати охорону прав громадян, контролювати натовпи, або, навпаки, працювати у напрямі їх розосередження. Такі функції у більшості випадків покладаються на формування органів внутрішніх справ. Слід зазначити, що діяльність органів внутрішніх справ повинна чітко координуватися з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. У більшості зарубіжних країн така взаємодія та координація існує, в Україні, на жаль, її майже немає.

Проаналізуємо систему контролю за натовпами під час проведення масових заходів зарубіжних країн та спробуємо сформулювати певний алгоритм дій міліції України та інших державних органів з метою їх контролю

та попередження масового безладу або порушень порядку з боку учасників таких заходів.

Сучасні дослідження щодо різних видів натовпів у більшості випадків переважно стосуються філософських та психологічних проблем виникнення масових мітингів та демонстрацій [1; 2], проте питання про контроль над натовпами не завжди розглядалося в науковому плані, хоча в окремих працях це питання висвітлювалося [3]. Певні аспекти протидії натовпам розглядалися і в посібниках та підручниках, призначених для підготовки працівників міліції громадської безпеки [4; 5].

Зазначене питання досить часто обговорювалося на наукових конференціях та семінарах, проте сам процес встановлення контролю над натовпами та використання в цій діяльності досвіду роботи поліції зарубіжних країн не висвітлювалися.

Згідно з визначенням, яке дає в Юридична енциклопедія, натовп — відносно нетривале в часі скупчення великої кількості людей, що перебувають у безпосередньому контакті між собою, стан яких характеризується високим рівнем емоційного збудження, а поведінка зумовлена спонуканнями, установками та взаємною стимуляцією. Виникнення і розвиток натовпу пов'язані з дією основних соціально-психологічних механізмів впливу на людей у складі натовпу [6, 71—72].

Виокремлюють такі способи виникнення натовпу:

- Прилучення — будь-який привід чи подія привертають увагу людей, зацікавлюють їх, залучають до натовпу. Саме по собі скупчення людей є самостійним, могутнім стимулом для залучення до натовпу нових осіб. Зазначені натовпи в основному некеровані, вони виникають швидко і також швидко розходяться. У більшості випадків виникнення натовпу викликане цікавістю. Дії працівників міліції у цьому випадку спрямовані на просте спостереження та ненав'язливе пропонування розійтися, оскільки привід для формування натовпу є незначним.
- Наслідкування — тобто відтворення окремою людиною у складі натовпу певних зовнішніх рис, манер, моделей поведінки оточення та ін. Для працівників міліції подібний натовп вже становить певну небезпеку, адже якщо один індивід вчиняє протиправну дію, то інші також можуть повторювати його дії.
- Емоційне зараження — передача певного психічного стану у натовпі переважно шляхом несвідомого, мимовільного спостереження та відтворювання окремим індивідом експресивних виявів оточуючих людей (міміки, ритму дихання, гучності мовлення тощо). Дія механізму визначає створення загальної емоційної атмосфери у скупченні. Сила та інтенсивність його впливу безпосередньо пов'язані з кількістю учасників. Зазначений натовп може бути некерованим, що створює небезпеку переростання дій окремих осіб у масове безладдя.
- Відчуття групової могутності — тобто виникнення у кожної людини в натовпі почуття сили, непереможності, анонімності своїх дій, самого себе, отже — зникнення відповідальності за будь-який свій вчинок. Під впливом цих механізмів психічний стан окремого індивіда у натовпі змінюється таким чином, що його думки й почуття значно відрізняються від ситуацій повсякден-

ного життя. Гасло, яке використовувалося під час помаранчевої революції в Україні: “Населення багато — населення не подолати”, один з яскравих прикладів створення такого виду натовпів. В основному такі натовпи керовані і мають чітко сформульовану, в основному політичну, мету.

Залежно від типу спонування учасників натовпу та характеру їхньої поведінки розрізняють чотири основні види натовпів: 1) випадковий — найменш згуртоване та активне скупчення людей, яких об'єднує інтерес до неординарної події, що виникла знезацька (наприклад, до пожежі, автокатастрофи та ін.); 2) експресивний — скупчення людей, які висловлюють ставлення до певної події (у формі радості, гніву, обурення, протесту та ін.), крайня форма — екстатичний натовп; 3) конвенціональний — скупчення людей, яких об'єднує інтерес до певної, заздалегідь оголошеної масової розваги або видовища (наприклад, футбольного матчу). Їхня поведінка значно виходить за межі норм повсякденного життя; 4) активний або діючий — скупчення людей, які здійснюють або готові до здійснення активних дій щодо будь-якого об'єкта (різновиди активного натовпу: агресивний — скупчення людей, які намагаються розв'язати ті чи інші проблеми насильницьким шляхом, наприклад, натовп погромників; здирницький — скупчення людей, дії яких спрямовані на досягнення певної корисливої мети, мети власного збагачення, наприклад, грабіжники складів; панічний — скупчення людей, охоплених почуттям страху перед реальною чи уявною небезпекою і спонукуваних прагненням позбавитися цієї небезпеки будь-яким чином). За певних обставин (поширення чуток, будь-який зовнішній вплив, поява лідера тощо) натовп одного виду може легко та динамічно трансформуватися в інший (наприклад, коли агресивний натовп зустрічає організований опір, він може перетворитися на панічний) [6].

Для працівників органів внутрішніх справ України важливе своєчасне визначення основних чинників формування і розвитку на-

товпу, специфіки його різновиду та соціально-психологічного складу, динаміки передачі чуток тощо дає змогу не тільки припинити можливий небезпечний розвиток подій, а й запобігти йому ще на початковому етапі формування натовпу за допомогою існуючої системи спеціальних заходів: профілактичних — проводяться задовго до будь-якої події; попередніх — здійснюються напередодні конкретної події з урахуванням її специфіки; безпосередніх — використовуються на місці події.

Цікавою є класифікація натовпів, яка застосовувалася в міжнародних миротворчих місіях працівниками цивільної поліції Організації Об'єднаних Націй і яка була побудована на розумінні та сприйнятті натовпів працівниками поліції зарубіжних країн.

Насамперед у збірнику інструкцій для поліції [7, 469] передбачено, що завданням поліції є утримання натовпу шляхом блокування доріг, розосередження його та переговори з організаторами, якщо такі є, з метою попередження масового безладдя.

У разі, коли ситуація може вийти з-під контролю, використовують загопи спеціальної поліції і застосовуються спеціальні засоби. У цілому, головним методом протидії переростання масових заходів у масове безладдя є переговори з лідерами натовпів, або з окремими членами натовпів.

Натовпи класифікуються за трьома рівнями:

- перший рівень — натовп складається з 20–30 осіб, які не заважають іншим, схильні виконувати вимоги поліції, у більшості випадків мають керівників, їх дії передбачувані. Поліція в цьому випадку діє стандартно: проводить співбесіду з керівником та іншими відповідальними особами, кілька поліцейських супроводжують натовп з тим, щоб вони не заважали рухові транспорту та пішоходів, вони також слідкують за тим, щоб мітингуючи не порушували громадський порядок;
- другий рівень — натовп у кількості 50–100 осіб частково заважає рухові транспорту та пішоходів, має тенденцію до швидкого зростання. Лідери,

чи лідер, натовпу не мають особливого бажання йти на переговори з поліцією, окремі члени натовпу можуть порушувати порядок, у цілому натовп налаштований рішуче, проте особливої агресивності не спостерігається. Дії поліції у цьому випадку передусім активні, вони ведуть переговори з керівниками чи керівником, профілактичні бесіди з окремими членами натовпу, роз'яснюють законодавство, проте спеціальні підрозділи вже отримують команду бути напоготові. Кількість поліцейських, які супроводжують натовп, збільшується, всі вони мають в окремому місці засоби активної оборони, що можуть бути застосовані;

- третій рівень — натовп налаштований агресивно, більшість його учасників мають спрямування на протидію поліції, керівники натовпу не бажають вести переговори з працівниками поліції, або керівники вже не можуть стримувати дії натовпу. Дії учасників натовпу загрожують життю та здоров'ю окремих громадян, не говорячи про блокування руху та можливе знищення транспортних засобів. Учасники натовпу можуть нищити майно громадян (бити вікна, вітрини магазинів, кидати каміння та ін.). Поліція в даному випадку робить попередження, яке висловлюється через підсилювачі звуку, проводяться заходи щодо блокування руху натовпу. Таке блокування здійснюють спеціальні підрозділи, а працівники звичайної поліції беруть участь у затриманні осіб, які порушують громадський порядок. Спеціальні підрозділи можуть використовувати спеціальні засоби при розосередженні таких натовпів.

Отже, для кожного виду натовпів передбачено конкретні дії працівників поліції. Розроблено оперативні плани, які приблизно відповідають оперативним планам міліції України, проте вони передбачають більшу кількість варіантів розвитку подій при виникненні натовпів.

Особливо слід звернути увагу на наявність окремих законодавчих норм щодо притягнення до відповідальності осіб, які беруть участь у неправомірних діях у складів натовпів. Таке законодавство існує у Великобританії, Франції та ряді інших країн.

Санкціями за неправомірні дії у складі натовпів можуть бути підвищені штрафи та більші строки ув'язнення, чого, на жаль, немає в законодавстві України.

Короткий аналіз натовпів та роботи поліцейських і працівників міліції щодо контролю над ними дає можливість зробити такі висновки:

- законодавча база діяльності міліції України щодо контролю над натовпами вимагає доповнень та змін. Особливо це стосується питань санкцій за участь у демонстраціях та мітингах, які є незаконними та результатом яких є масове безладдя;
- існує необхідність розроблення конкретних напрямів дій працівників органів внутрішніх справ України під час контролю над натовпами, при цьому треба враховувати досвід діяльності поліції зарубіжних країн, особливо в розробці варіантів подій, які можуть виникати під час появи натовпів;
- необхідно також провести глибокі дослідження стосовно природи натовпів не тільки з психологічного боку, а й з боку взаємодії із правоохоронними органами, можливості контролю та попередження масового безладу;

- вимагає вивчення також питання взаємодії працівників органів внутрішніх справ України з засобами масової інформації, які можуть доволі сильно впливати на стан громадської думки і також на формування натовпів.



Література

1. Лебон Г. И. Психология народов и масс / Г. И. Лебон. — СПб., 1995. — 236 с.
2. Московичи С. Век толп: исторический трактат по психологии масс / С. М. Московичи. — М.: 1996. — 187 с.
3. Кулешов О. О. Забезпечення громадського порядку заходами припинення спеціального призначення / О. О. Кулешов // Матеріали наук.-практ. конф. "Забезпечення громадської безпеки" — головне завдання правоохоронних органів держави 23 лютого 2007 р. — Донецьк, 2008 — С. 122—130.
4. Остапенко О. І. Тактична підготовка персоналу органів внутрішніх справ України для проведення спеціальних операцій (засоби, форми та методи) / О. І. Остапенко, В. В. Новиков, Л. Г. Чистоклетов. — Л.: 2002. — 74 с.
5. Адміністративна діяльність: Навч посіб. / М. В. Ковалів, З. Р. Кисіль, Д. П. Калянов та ін. — К.: Правова єдність, 2009. — 432 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол. Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — К.: Укр. енциклопедія, 1998. — 717 с.
7. Заросило В. О. Підготовка кандидатів для цивільної поліції ООН: Посіб. / За ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. — 580 с.

Наведено порівняльний аналіз визначень поняття натовпу в Україні та в зарубіжних країнах, а також способів діяльності поліції зарубіжних країн і міліції України щодо контролю над натовпом.

Приведен сравнительный анализ определенных понятия толпы в Украине и в зарубежных странах, а также способов деятельности полиции зарубежных стран и милиции Украины по контролю над толпой.

A comparative analysis of definitions of the crowd in Ukraine and in foreign countries, as well as methods of police and police abroad Ukraine on crowd control is presented.

Надійшла 2 липня 2014 р.